

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Demotywacyjne aspekty religijności w Polsce : rozważania w kontekście aktywności społeczno-politycznej obywateli

Author: Agnieszka Turska-Kawa

Citation style: Turska-Kawa Agnieszka. (2018). Demotywacyjne aspekty religijności w Polsce : rozważania w kontekście aktywności społeczno-politycznej obywateli. W: A. Czyż, S. Kubas (red.), "Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych : księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Markowi Barańskiemu" (S. 283-298). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

AGNIESZKA TURSKA-KAWA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Demotywacyjne aspekty religijności w Polsce

Rozważania w kontekście aktywności społeczno-politycznej obywateli

Wprowadzenie

Religijność jako determinanta aktywności obywatelskiej i politycznej była przedmiotem badań w wielu państwach. Nie we wszystkich analizy są jednoznaczne, ale kierunki wyznaczone przez badaczy zarysowują dwie ścieżki oddziaływań religijności na postawę społeczną jednostki. W jednym ujęciu jest to wzmacnianie kompetencji społecznych i wspólnotowych, co powinno przekładać się na wzrost obywatelskiego poczucia odpowiedzialności i chęć współdecydowania o najważniejszych sprawach istotnych dla wspólnoty obywateli. Czynniki religijny pełni istotną rolę w motywowaniu do aktywności¹, powiązaniu sfery aksjologii religijnej z wartościami społecznymi² i socjalizacyjnymi funkcjami instytucji religijnych³. Badania Marca W. Musicka i Johna Wilsona⁴ dowodzą, że religia mobilizuje do aktywności społecznej, determinując kwestie zaangażowania oraz sposobów jego przejawiania się.

1 R.D. PUTNAM: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster, 2000.

2 D.C. LEEGE: *Religion and Politics in Theoretical Perspective*. W: *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Eds. D.C. LEEGE, L.A. KELLSTEDT. Armonk, New York, M.E. Sharpe, 1993, s. 3–26.

3 A. GREENBERG: *The Church and the Revitalization of Politics and the Community*. "Political Science Quarterly" 2000, Vol. 115, s. 377–394; M.A. JONES-CORREA, D.L. LEAL: *Political Participation. Does Religion Matter?* "Political Research Quarterly" 2001, Vol. 54, s. 751–770.

4 M.W. MUSICK, J. WILSON: *Volunteers: A Social Profile*. Indianapolis, Indiana University Press, 2008, s. 279.

W Stanach Zjednoczonych religijność i systematyczne uczestnictwo w nabożeństwach występowało z wyższymi wskaźnikami frekwencji wyborczej⁵, zainteresowań politycznych⁶, dobrowolnego członkostwa w organizacjach⁷, wolontariatu i filantropii⁸. Aktywny udział we wspólnocie kościelnej dodatkowo wpływał na wzrost jednostkowych kompetencji społecznych, doskonalenie komunikacji oraz umiejętności organizacyjnych⁹. Kanadyjskie badania z kolei dowodzą silniejszych związków pomiędzy religijnością i regularnym udziałem w nabożeństwach a aktywnością w dobrowolnych organizacjach, działalności charytatywnej i wolontariacie¹⁰. W Polsce badania prowadzone w ramach Polskiego Generalnego Studium Wyborczego dość stabilnie ukazują związki między uczestnictwem w praktykach religijnych a prawdopodobieństwem udziału w głosowaniu¹¹.

Przeciwstawne do powyższego drugie stanowisko akcentuje możliwość obniżania poziomu aktywności społecznej przez aktywność religijną¹², konkurencyjność zaufania obywateli do własnej grupy religijnej kosztem ogólnego kapitału społecznego¹³ czy wręcz redukcyjnej funkcji aktywności religijnej dla wiedzy i kompetencji społecznych obywateli¹⁴. W ramach demobiliza-

5 A. MILLER, M. WATTENBERG: *Politics from the Pulpit*. "Public Opinion Quarterly" 1984, No. 48, s. 301–317; S. VERBA, K.L. SCHLOZMAN, H.E. BRADY: *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1995, s. 434; R. WUTHNOW: *Overcoming Status Distinctions? Religious Involvement, Social Class, Race and Ethnicity in Friendship Patterns*. "Sociology of Religion" 2003, Vol. 64 (4), s. 423–442.

6 S. VERBA, K.L. SCHLOZMAN, H.E. BRADY: *Voice and Equality. Civic Voluntarism...*

7 C. SMIDT: *Religion and Civic Engagement. A Comparative Analysis*. "Annals of the American Academy of Political and Social Sciences" 1999, Vol. 115, s. 185–187.

8 R.D. PUTNAM: *Bowling Alone. The Collapse...; Between States and Markets. The Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Ed. R. WUTHNOW. Princeton, Princeton University Press, 1991; A. GREELEY: *The Catholic Imagination*. Berkeley, University of California Press, 2001.

9 S. VERBA, K.L. SCHLOZMAN, H.E. BRADY: *Voice and Equality. Civic Voluntarism...*, s. 320–330, 378, 444; C. SMIDT: *Religion and Civic Engagement...*, s. 178.

10 E. GIDENGIL, A. BLAIS, N. NEVITTE, R. NADEAU: *Citizens*. Vancouver, UBC Press, 2004, s. 161; K. BOWEN: *Christians in a Secular World. The Canadian Experience*. Montreal, QE and Kingston, McGill-Queen's University Press, 2004; P. REED, K. SELBEE: *Distinguishing Characteristics of Active Volunteers in Canada*. "Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly" 2000, Vol. 29 (4), s. 571–592; C. SMIDT: *Religion and Civic Engagement...*, s. 185–189.

11 M. CZEŚNIK: *Partycypacja wyborcza Polaków*. Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2009, s. 26.

12 R. WUTHENOW: *Mobilizing Civic Engagement. The Changing Impact of Religious Involvement*. W: *Civic Engagement in American Democracy*. Eds. T. SKOCPOL, M.P. FIORINA. Washington, Brookings/Russell Sage, 1999, s. 331–363.

13 E.C. USLANER: *Producing and Consuming Trust*. "Political Science Quarterly" 2000, Vol. 115, s. 569–590.

14 D.A. SCHEUFELE, M.C. NISBET, D. BROSSARD: *Pathways to Political Participation? Religion, Communication Contexts, and Mass Media*. "International Journal of Public Opinion Research" 2003, Vol. 15, No. 3, s. 300–324.

cyjnej roli religii w partycypacji politycznej możemy wskazać dwa modele¹⁵. W modelu napięciowym sfera religii zawsze będzie konkurencyjna względem aktywności politycznej i w konsekwencji będzie przesuwiała zainteresowanie jednostek na kwestie religijne. Dziać się tak będzie ze względu na ograniczoną ilość zasobów, które obywatele mogą alokować na grunt swojej aktywności i zaangażowanie w życie Kościoła będzie redukowało możliwość aktywności na innych płaszczyznach aktywności społecznej, a więc także politycznej¹⁶. Poza tym, wysokie zaufanie do instytucji religijnych obniżać może zaufanie do innych instytucji, a poprzez to także ogólny kapitał społeczny¹⁷. Model natężeniowy zwraca uwagę na poziom dogmatyzmu religijnego jednostek i na jego podstawie formułuje wnioski o negatywnym wpływie ekstremalnego zaangażowania doktrynalnego na partycypację polityczną i wyborczą. Z jednej strony wynika to ze związku pomiędzy ekstremalnym zaangażowaniem religijnym a częstością uczestnictwa w religijnych obrzędach, a z drugiej z negatywnego wpływu uczestnictwa w instytucjach kościelnych na zaangażowanie w działalność w instytucjach świeckich¹⁸. Dietram A. Scheufele, Matthew C. Nisbet i Dominique Brossard¹⁹ zwracają uwagę, że silne zaangażowanie religijne współwystępuje z niższymi kompetencjami politycznymi oraz poczuciem skuteczności w tym obszarze.

Drugie przedstawione stanowisko stało się inspiracją dla refleksji prezentowanej w niniejszym artykule. Podjęto analizę demotywacyjnych aspektów religijności w Polsce, czyniąc kontekstem rozważań aktywność obywatelską i polityczną. Analiza dotyczy trzech fundamentalnych obszarów. Pierwszym jest katalizowanie aktywności społecznej przez grupę religijną, co zamyka jednostkę na działania z religią bezpośrednio niezwiązane. Drugim jest specyficzny system znaczeń generowany przez sferę religijną, który czyni ją mniej pragmatyczną i mniej aktywizującą. Trzecim obszarem rozważań uczyniono kategorię tożsamości religijnej, której siła podporządkowuje sobie inne przyjmowane przez jednostkę w toku życia tożsamości, niwelując aktywność w ich ramach. Rozważania rozpoczyna zarysowanie specyficznego charakteru religijności w Polsce.

15 A. Turska-Kawa, W. Wojtasik: *Religiosity and Electoral Participation. The Case of Poland*. "Studia Methodologica" 2014, Vol. 38, s. 6–23.

16 R. Wuthenow: *Mobilizing Civic Engagement...*

17 E.C. Uslander: *Producing and Consuming Trust...*

18 D.A. Scheufele, M.C. Nisbet, D. Brossard: *Pathways to Political Participation? Religion, Communication Contexts, and Mass Media*. "International Journal of Public Opinion Research" 2003, Vol. 15, No. 3, s. 318–319.

19 Ibidem, s. 319.

Specyfika religijności w Polsce²⁰

Specyficzna rola Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Polsce łączy się nie tylko z ponad tysiącletnią historią wspólnoty religii z państwem, ale także ze współczesnymi wydarzeniami. Wśród nich należy wymienić prawie pięćdziesięcioletni okres komunizmu w dwudziestowiecznej historii Polski, kiedy to ZSRR narzucił totalitarny system polityczny, rugujący z przestrzeni publicznej religię. Kościół katolicki, pomimo różnorodnych represji, był wówczas nośnikiem idei wolności i sprzeciwu wobec totalitaryzmu. Pozycję Kościoła katolickiego w Polsce umocnił również wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża, który przyjął imię Jan Paweł II. Odbyło się to w roku 1978, a więc w czasie, gdy reżim komunistyczny trwał w najlepsze, a wraz z nim tzw. zimna wojna między Wschodem a Zachodem. Kościół odegrał w Polsce również znaczącą rolę w przebiegu transformacji systemowej, w momencie pokojowego przejścia od komunizmu do demokracji. Wspierał on wówczas środowiska demokratycznej opozycji i był aktywnym mediatorem podczas ustalania kolejnych etapów i przebiegu procesów demokratyzacji. Sama transformacja systemowa przyniosła ze sobą konsekwencje dla Kościoła w postaci otwarcia polskiego społeczeństwa na tendencje występujące w państwach zachodnich, w tym także laicyzację i sekularyzację²¹. Sprawilo to, że w dotychczasowej spójnej strukturze religijnej polskich katolików pojawiły się pęknięcia ujawniające czasem skrajne rozwarstwienie postaw.

Historia oraz naturalne oddziaływania społeczne występujące w okresie tworzenia się państwa sprawiły, że w Polsce wytworzyła się stosunkowo homogeniczna struktura społeczeństwa pod względem religijnym i narodowym. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej w styczniu 2012 roku 93,1% badanych określiło siebie jako przynależnych do Kościoła Rzymskokatolickiego²². Badanie z 2015 roku dowodzi, że aż 56% Polaków ma niezachwianą wiarę w Boga²³. Jedyne 4% respondentów nie potrafi ocenić, czy Bóg istnieje, nie wierzy też, że jest sposób, by to sprawdzić. Zupełny brak wiary w Boga wyraża jedynie 3%

20 Zob. A. TURSKA-KAWA, W. WOJTASIK: "Directiveness" as a Predictor of Religious Attitudes. "Polish Sociological Review" 2017, Vol. 2 (198), s. 189–201.

21 P. NORRIS, R. INGLEHART: *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

22 J. MARIAŃSKI: *Kościół katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2013; *Społeczne postawy wobec wyznawców różnych religii*. Warszawa, [Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej], 2012. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_130_12.PDF [data dostępu: 20.04.2017].

23 *Kanon wiary Polaków*. Warszawa, [Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej], 2015. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_029_15.PDF [data dostępu: 15.03.2017].

badanych. Mimo wysokiej homogeniczności społeczeństwa polskiego pod względem deklarowanej religii pogłębione badania ukazują wiele niespójności. Przykładowo wśród osób wierzących w Boga i niemających wątpliwości co do jego istnienia 1/5 (20%) albo w ogóle nie spełnia praktyk religijnych, albo robi to co najwyżej okazjonalnie. Z innej strony, zgodnie z deklaracjami, przynajmniej raz w tygodniu praktyki religijne spełnia ponad 2/5 spośród tych, którzy „miewają chwile zwątpienia w istnienie Boga” (44%), 1/4 tych, którzy „czasami wierzą w Boga, a innym razem w niego nie wierzą” (26%), oraz co dziesiąty „niewierzący w osobowego Boga, ale w siłę wyższą” (10%).

Specyfikę religijności w Polsce podnosi dodatkowo jej ludyczny charakter oraz brak – w stosunku do wielu państw europejskich – szczególnego natężenia procesów laicyzacji²⁴. Charakter ludowy oznacza, że jest ona zdominowana poprzez przejawy pozaliturgiczne. W zakres religijności ludowej wchodzi wszystko to, co w klasycznej teologii określano mianem paraliturgii. Inaczej mówiąc, przez pobożność ludową rozumiemy uczucia religijne i sposoby zachowania, jakie chrześcijanie żyjący w określonej kulturze prezentują w odniesieniu do Boga, Maryi czy świętych²⁵. Religijność ludowa, mimo swojej często podkreślanej niedojrzałości, dostarcza jednostce poczucia sensu i kształtuje jej tożsamość. W Polsce jej fundamentalnymi cechami są masowość (intensywność praktyk religijnych) i odświętny charakter (manifestowanie świąt i obyczajów). Przejawem religijności ludowej jest to, że łączy się ściśle z lokalnymi zwyczajami oraz tradycją regionu. Jest ona osadzona w ramach konkretnej wspólnoty, nie ma charakteru indywidualnego.

Specyfikę polskiego katolicyzmu podkreślają relacje pomiędzy moralnością i religijnością. Deklaracje dotyczące własnej religijności i moralności sugerują, iż polscy katolicy częściej uważają się za moralnych niż za religijnych. Dodatkowo, o ile poziom deklarowanej moralności nie wykazuje znaczących różnic w czasie, o tyle poziom deklarowanej religijności istotnie się obniża²⁶. Źródłem takiej tendencji może być nie tylko proces laicyzacji społeczeństwa, ale także powolne zastępowanie sfery aksjologii religijnej przez wartości związane z demokratyzacją i pluralizacją życia społecznego²⁷. Świad-

24 Z. STAWROWSKI: *Konserwatyzm a religia chrześcijańska*. W: *Religia i konserwatyzm: sprzymierzeńcy czy konkurenci?* Red. P. MAZURKIEWICZ, S. SOWIŃSKI. Wrocław, Wydawnictwo Ossolineum, 2004, s. 31–39; P. BURKE: *Kultura ludowa we wczesnonowożytnej Europie*. Przeł. M. SZCZUBIAŁKA, R. PUCEK. Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009.

25 W. PRUSOWSKI: *Najbardziej charakterystyczne cechy polskiej religijności – analiza pastoralna*. „Warszawskie Studia Pastoralne” 2009, Vol. 7, s. 182–201.

26 R. BOGUSZEWSKI: *(Nie)religijna moralność katolików w Polsce*. „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2014, Vol. 1 (57), s. 123–139.

27 W. WOJTASIK: *Functions of Elections in Democratic Systems*. „Political Preferences” 2013, Vol. 4, s. 25–38.

czyć o tym może fakt, że według 73% badanych religia nie musi uzasadniać imperatywów moralnych, chociaż w życiu sporej części tych osób faktycznie je uzasadnia (34%). Silną deklarację, iż tylko religia może stanowić podstawę właściwej moralności, wyraża jedynie 18% ankietowanych, a 39% z nich nie czuje potrzeby uzasadniania moralności przez religię – wystarczy im do tego własne sumienie²⁸. Zdaje się to świadczyć o pewniej powierzchowności wpływu wartości religijnych na życie polskich katolików.

Katalizowanie aktywności i zaangażowania

Funkcje, które religia pełni w życiu człowieka, przenikają niemalże każdy wymiar jego aktywności, nie pozostawiając wiele miejsca na konkurencyjne zachowania niemieszczące się w ramach kanonu wspólnoty. Religia pełni cztery generalne funkcje²⁹. Rola **światopoglądowa** wiąże się z objaśnianiem świata – religia stanowi podstawę wartościowania oraz element struktury motywacyjnej. Funkcja **wychowawcza** religii opiera się na wdrażaniu systemu nakazów i zakazów, kanonach etyczno-moralnych oraz kształtowaniu osobowości zgodnie z doktryną religijną. **Polityczno-ideologiczna** rola religii koncentruje się na kreowaniu ładu i porządku społecznego oraz modelowaniu zachowań zgodnych z zasadami religijnymi. **Kulturalno-estetyczna** funkcja bazuje na rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb kulturowo-estetycznych poprzez przedmioty i treści stanowiące element kultu religijnego, takie jak modlitwa, obrzędy, czytanie Pisma Świętego. Większość tych funkcji ma charakter duchowy. W minimalnym stopniu są nasycone pierwiastkiem aktywności i mobilizacji. Kościół katolicki w Polsce pełni szczególną rolę poprzez katalizowanie realnej aktywności obywateli, wśród których niemalże wszyscy deklarują przynależność do katolickiej wspólnoty. Mimo iż badania pokazują wiele niespójności w jej wnętrzu, to dla ludycznego charakteru polskiej religijności nie ma to większego znaczenia. Wręcz ludyczność ta wspiera wielość deklaracji, bowiem nie generuje wysokich kosztów psychologicznych dla katolika, a daje mu szereg profitów, które w naturalny sposób mogłyby być osiągnięte w organizacjach pozarządowych, wspólnotach obywateli, stowarzyszeniach itp. – m.in. poczucie przynależności; wartości, które racjonalizują bierność czy odbierają branie odpowiedzialności za swoje działania (które na przykład powierzane są Bogu). Co więcej, religia zapewnia pozytywne doświadczenia wspólnotowe – wspólne przeżywanie

28 R. BOGUSZEWSKI: *(Nie)religijna moralność katolików...*

29 H. SWIENKO: *Źródła i funkcje religii*. „Euchamer – Przegląd Religioznawczy” 1986, nr 3-4, s. 35-43.

świąt (niekoniecznie religijnie, ale przede wszystkim rodzinnie oraz w gronie przyjaciół) czy celebrowanie uroczystości poprzez szczególne schematy zachowania.

W literaturze przedmiotu istotnie często podejmowane są analizy roli religii w kontekście jej pozytywnych funkcji dla dobrostanu psychologicznego jednostki. Marcin Wnuk oraz Jerzy T. Marcinkowski³⁰ wskazują, że religia spełnia ważną rolę w trudnych sytuacjach. Według autorów jest ona wsparciem w odkrywaniu sensu życia, pełni funkcję terapeutyczną czy kształtuje nadzieję. Janusz Mariański pisze, że „religia [...] nadaje sens życiu indywidualnemu i społecznemu. Porządkuje rzeczywistość i chroni człowieka przed tragizmem cierpienia i śmierci [...]. Religia niesie z sobą nie tylko redukcję niepokoju i lęków, ale i umocnienie sensu życia. Daje w ten sposób pewnego rodzaju poczucie trwałości i bezpieczeństwa”³¹. Na podstawie własnych badań Maria Libiszowska-Żółtkowska³² zwraca uwagę na fakt, iż często przywoływanym uzasadnieniem dla wiary jest doświadczanie sensu. Relacje te ukazują, że w trudnych sytuacjach religia może osłabiać motywację i branie odpowiedzialności za własny los na rzecz pozostawiania swojego życia w rękach siły wyższej.

Wiele społecznych i psychologicznych podejść teoretycznych ukazuje mechanizmy, które mogą istotnie wpływać na zwiększenie mobilizacji wobec własnej grupy religijnej przy jednoczesnym wzmacnianiu negatywnego stanowiska wobec grup innych. Przykładem może być teoria tożsamości społecznej³³, według której motyw autowaloryzacji realizowany jest poprzez identyfikację z grupą o postrzeganym wysokim statusie. Następuje wówczas pozytywna ocena tej grupy przy jednoczesnym deprecjonowaniu innych grup. Innym przykładem może być teoria opanowywania trwogi³⁴, która stanowi, że silnie odczuwana tożsamość grupowa może być rezultatem odczuwania własnej śmiertelności przez członków grupy, a proces radzenia sobie z doświadczanymi negatywnymi emocjami będzie skutkował większym przywiązaniem do grupy własnej i negatywną postawą wobec grup innych. Ba-

30 M. WNUK, J.T. MARCINKOWSKI: *Psychologiczne funkcje religii*. „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2012, Vol. 93 (1), s. 239–243.

31 J. MARIANŃSKI: *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*. Lublin, Towarzystwo Naukowe, 1998, s. 265.

32 M. LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA: *Postawy inteligencji wobec religii. Studium socjologiczne*. Warszawa, IFiS PAN, 1991, s. 114–115.

33 H. TAJFEL: *Social Categorization, Social Identity and Social Comparison*. W: IDEM: *Differentiation between Social Groups*. London, Academic Press, 1978, s. 61–76.

34 J. GREENBERG, T. PYSZCZYŃSKI, S. SOLOMON: *The Casues and Consequences of a Need for Self-esteem. A Terror Management Theory*. W: *Public Self and Public Self*. Ed. R.E. BAUMEISTER. New York, Springer-Verlag, 1986, s. 189–212.

dania Agnieszki Turskiej-Kawy oraz Waldemara Wojtasika³⁵ dowiodły, że pierwiastek dyrektywności, który zdiagnozowano jako istotny predyktor postawy klerykalnej i zamkniętej, może być fundamentem realnej agresji i postaw dyskryminujących wobec osób/grup, w sposób symboliczny bądź realny zagrażających spójności wspólnoty katolickiej.

Religijny system znaczeń

Religijność pozwala na nadawanie znaczenia i sensu własnym doświadczeniom oraz wspomaga ich interpretację. Według Dariusza Kroka religijny system znaczeń to „idiosynkratyczny system przekonań na temat siebie samego oraz relacji do innych ludzi i świata, których główną cechą jest inherentny związek ze sferą świętości (sacrum) oraz czynnikami orientacyjnymi i sensotwórczymi”³⁶. Globalny religijny system znaczeń składa się z następujących elementów: poznawczych, afektywnych i motywacyjnych, których reprezentacjami są trzy składniki: globalne przekonania, globalne cele i poczucie sensu życia³⁷. Określają one, w jakim stopniu religijność umożliwia właściwe funkcjonowanie psychiczne oraz orientację w świecie. W globalnych przekonaniach mieszczą się główne schematy, na podstawie których ludzie interpretują własne doświadczenia. Globalne cele związane są z ideałami, które zostały uznane przez człowieka za kluczowe w życiu. Poczucie sensu z kolei to stan osoby związany z ukierunkowaniem działania na najważniejsze rzeczy w życiu oraz odkrywaniem tego, co nadaje życiu ludzkiemu wartość.

Przynależność do grupy religijnej, internalizacja bogactwa znaczeń i schematów, pozwalających na interpretację świata zewnętrznego i własnych doświadczeń, może generować słabszą aktywność eksploracyjną jednostki z uwagi na dwa uwarunkowania. Po pierwsze, odwołania do kategorii przyszłościowych. Przestrzeń społeczna nagradza aktywność drobnymi radościami, takimi jak wynik głosowania w wyborach politycznych, efekt projektu społecznego, w który jednostka jest zaangażowana, realizacja pragmatycznych celów bieżących. W przestrzeni religijnej bieżąca aktywność jest ukierunkowana na nieuchwytny, wielkie cele, których osiągnięcie może na-

35 A. TURSKA-KAWA, W. WOJTASIK: *“Directiveness” as a Predictor...*

36 D. KROK: *Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychospołecznych*. Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009, s. 178–179.

37 P. BRUDEK, G. CIUŁA: *Specyfika religijnego systemu znaczeń osób będących i niebędących członkami wspólnoty przymierza rodzin „Mamre”*. *Analiza badań własnych*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2016, t. 49, z. 1, s. 217.

stąpić najczęściej dopiero po śmierci. Sfera społeczna jest zatem istotnie bardziej pragmatyczna. Pragmatyzm ten zasadza się na tranzakcyjności potencjalnej wymiany działania na jego efekt, który stanowi dla jednostki impuls do dalszego działania. Co więcej, przestrzeń ta wypełniona jest wieloma celami, które wzajemnie się przenikają i wchodzą w interakcje. Oznacza to, że proces motywacyjny będzie dynamiczny, a trudności w realizacji jednej z aktywności będą neutralizowane przez pozytywne wyniki innych. Przestrzeń religijna jest z kolei bardziej emocjonalna, co w wielu obszarach wyłącza pragmatyzm. Nagroda osadzona jest dalece w przyszłości, a motywacją w procesie jej osiągnięcia są emocje i wiara w jej istnienie. Cel pełni ważną rolę regulacyjną, gdyż orientuje podmiot ku obiektom i stanom rzeczy wyznaczonym potrzebami³⁸. Co ważne, cel, by aktywizować jednostkę, powinien być realny do osiągnięcia, nie powinien stanowić sytuacji wyobrażonej, do której dana osoba pragnie dojść, ale powinien zawierać realną ocenę możliwości i szans jego osiągnięcia³⁹. Badania Zaleskiego⁴⁰ dowodzą, że cel umiejscowiony w dalszej przyszłości jest słabszym predyktorem aktualnego zachowania. Ponadto konkretne cele są silniejszymi motywami niż te sformułowane w sposób ogólny i abstrakcyjny. Cele dalekie ukierunkowują i podtrzymują aktywność jednostki, kojarzą się z silniejszymi emocjami oraz dają satysfakcję z dążenia do nich. Należy zaznaczyć, że nie ma wśród badaczy jednoznacznej zgodności co do wpływu na motywację tego rodzaju celów, zależy to bowiem od wielu uwarunkowań, m.in. od rozpiętości indywidualnej perspektywy czasowej. Bliskie cele natomiast zdecydowanie aktywizują jednostkę i motywują ją do działania przede wszystkim dlatego, że są bardziej konkretne niż cele odległe w czasie⁴¹.

Druga kwestia wynika bezpośrednio z pierwszej. Emocjonalność religii i ukierunkowanie na wielkie cele osadzone w przyszłości generuje przestrzeń dla abstrakcyjnych kategorii, które stanowią absolutne konteksty znaczeń. Religijność polega na osobowym stosunku wobec transcendentnego Bytu, Absolutu, który ma wszelkie atrybuty nieskończoności i świętości, a w którego istnienie człowiek wierzy⁴². Religijność zatem to subiektywne odniesienie człowieka do rzeczywistości nadprzyrodzonej, opisywanej i wyjaśnianej

38 J. NUTTIN: *Theorie de la motivation humaine: du besoin au projet d'action*. Paris, Presses Universitaires de France, 1980.

39 R. KLAMUT: *Cel – czas – sens życia*. Lublin, Wydawnictwo Naukowe KUL, 2002.

40 Z. ZALESKI: *Motywacyjna funkcja celów stawianych na okresy o różnej długości*. „Przegląd Psychologiczny” 1986, t. 29, nr 4.

41 R.E. FRANKEN: *Psychologia motywacji*. Przeł. M. PRZYLIPIAK. Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005.

42 F. GŁÓD: *Rola religii w życiu człowieka w świetle wybranej literatury psychologicznej*. „Colloquium Salutis” 1970, nr 3, s. 267.

w religii. Pragmatyzm osadza się w istotnie większej mierze na konkretach, instrukcjach, zadaniach. Jego treścią są bieżące plany i realne możliwości ich osiągnięcia. Są one uchwytnie i dyskusyjne, wymagające od jednostki uwagi i poddające się modyfikacjom z uwagi na bieżące konteksty. Kategorie abstrakcyjne niejako ściągają z jednostki odpowiedzialność za poszukiwanie uzasadnień dla swojej aktywności oraz uwarunkowań zdarzeń w otoczeniu. Nie wymagają od jednostki uważności, bowiem ich uzasadnienia wynikają z przyjętego systemu znaczeń. Są często bezalternatywne. System, będąc ogólnym i abstrakcyjnym, ma obszerną zawartość informatywną. Tym samym motywacja sama w sobie może być słabsza, bowiem jej siła również może być uzasadniana pojęciami niepoddawalnymi dyskusjom. Natomiast w przypadku konkretnych kategorii definicyjnych w przestrzeni aktywności i wyznaczanych celów są one funkcją zaangażowania jednostki, są szybciej weryfikowalne, a każde osiągnięcie staje się nagrodą.

Tożsamość religijna

Tożsamość społeczna to identyfikacja z konkretnymi grupami lub abstrakcyjnymi kategoriami, do których jednostka należy, bądź też aspiruje do przynależności⁴³. To świadomość jednostki dotycząca jej przynależności do grup, w których członkostwo ma dla niej emocjonalne i wartościowe znaczenie⁴⁴. Dzięki tożsamości społecznej jednostka lokuje siebie w konkretnym obszarze rzeczywistości społecznej. Proces społecznej identyfikacji zwiększa pewność siebie oraz poczucie własnej wartości⁴⁵. Ma to wyraz w przypisywaniu pozytywnych cech własnej grupie (moralność, skuteczność, wyższy status), przy negatywnej charakterystyce innych⁴⁶. Jednocześnie negatywna informacja otrzymana na temat grupy, która nadaje jednostce tożsamość, uruchamia najczęściej proces bagatelizowania tej informacji lub przypisywania podobnego lub większego natężenia tej cechy innym grupom⁴⁷. Kay Deaux, Anne

43 H. TAJFEL: *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge, CUP Archive, 1981.

44 J.C. TURNER: *Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group*. W: *Social Identity and Intergroup Relations*. Ed. H. TAJFEL. Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 18.

45 I. MCGREGOR, H. REESHMA, K. SO-JIN: *Can Ingroup Affirmation Relieve Outgroup Derogation*. "Journal of Experimental Social Psychology" 2008, Vol. 44, s. 1395–1401.

46 K. LONG, R. SPEARS: *The Self-esteem Hypothesis Revisited. Differentiation and Disaffected*. W: *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*. Eds. P.J. SPEARS, N. OAKES, S.A. ELLEMERS. Haslam Oxford, Basil Blackwell, 1997, s. 296–317.

47 T.E. FORD, G.R. TONANDER: *The Role of Differentiation between Groups and Social Identity in Stereotype Formation*. "Social Psychology Quarterly" 1998, Vol. 61, s. 372–384.

Reid, Kim Mizrahi i Dave Cotting⁴⁸ wskazują dodatkowo na fakt, że identyfikacja społeczna jest odpowiedzialna za lepszą współpracę wewnątrzgrupową.

Jednostka w toku swojego życia przybiera różne tożsamości. Wchodzą one we wzajemne interakcje i tworzą niejednokrotnie hierarchiczną strukturę. Proces budowania tożsamości wiąże się z delimitacją granic, które odróżniają i oddzielają jednostkę od innych ludzi, ale też nadają sens relacjom między partnerami interakcji społecznych⁴⁹. Tożsamość religijna to forma grupowej i osobistej świadomości, zbudowanej na fundamencie uświadomienia sobie swojej przynależności do określonej religii i kształtująca wyobrażenie o sobie i świecie za pośrednictwem odpowiednich dogmatów religijnych. Tożsamość religijna jest jedną z pierwszych form świadomości człowieka i dlatego znajduje się na początku kształtowania innych rodzajów tożsamości⁵⁰. Generuje to dwa ważne procesy. Po pierwsze, przyjmując silną tożsamość religijną, jednostka będzie przybierała inne tylko, jeśli będą one zgodne z wartościami i założeniami tożsamości głównej, umacniając ją zwrotnie. Wszystkie aktywności podejmowane przez jednostkę w ramach innych tożsamości będą wyrażały system wyjściowej tożsamości religijnej. Po drugie, generowana w ten sposób hierarchia tożsamości będzie plasowała tożsamość religijną nadrzędnie wobec innych. Tym samym to ona będzie wyznaczała kierunek i intensywność aktywnościom w przestrzeni społecznej.

Jak zauważa Andrzej Wójtowicz⁵¹, Polska jest pewną osobliwością społeczną z punktu widzenia paradygmatów sekularyzacyjnych, które stanowią, że religie tracą na znaczeniu zarówno na poziomie życia publicznego, jak i na poziomie życia społecznego, łącznie z poziomem indywidualnym. Procesy te w Polsce zachodzą w niezwykle powolnym tempie. Tożsamość religijna jest niezwykle silna, m.in. dlatego, iż religia w Polsce pełniła rolę języka kulturowego – podstawowego narzędzia, które służy do określania się Polaków jako zbiorowości narodowej, wcześniej etnicznej, a potem jako zbiorowości społecznej, politycznej. Wiara katolicka stanowi ważny element autoidentyfikacji Polaków i konstytutywny składnik narodowej tożsamości obywateli.

48 K. DEAUX, A. REID, K. MIZRAHI, D. COTTING: *Connecting the Person to the Social: The Functions of Social Identification*. W: *The Psychology of the Self*. Eds. T.R. TYLER, R.M. KRAMER, O.P. JOHN. Mahwah, New York, Lawrence Erlbaum, 1999, s. 91–113.

49 T. PALECZNY: *Socjologia tożsamości*. Kraków, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Oficyna Wydawnicza AFM, 2008, s. 9.

50 A.N. KRYLOV: *Religioznaâ identičnost'.* *Individual'noe i kollektivnoe samosoznanie v postindustrial'nom prostranstvie*. Moskwa, Izdatel'stvo Ikar, 2012, s. 223–224.

51 O religii i religijności. Z Andrzejem Wójtowiczem rozmawia Malwina Piekarska. http://www.is.uw.edu.pl/wp-content/uploads/o8_Wojtowicz.pdf [data dostępu: 10.04.2017].

Zakończenie

Religia odgrywa ważną rolę w życiu ludzi. Jak pisze Edward Ciupak, „wszędzie tam, gdzie występuje życie religijne w zorganizowanej postaci, wywiera ono wpływ bezpośredni lub pośredni na różne dziedziny życia świeckiego”⁵². Z kolei Wojciech Świątkiewicz podkreśla, że „historyczna rola, jaką religia odgrywa w procesach legitymizacji, polega na jedynej w swoim rodzaju zdolności polegającej na umieszczeniu fenomenu ludzkiej egzystencji w kosmicznym firmamencie. Legitymizacja świata – jego struktur, porządku i sensu jest najważniejszą funkcją religii wobec świata”⁵³. Co istotne, związek religii z życiem jednostki ma również wymiar psychologiczny – wpływa na poczucie sensu, celu, daje nadzieję i oparcie w trudnych sytuacjach. Wszystko to sprawia, że religijność staje się integralnym elementem nie tylko przestrzeni społecznej, ale przede wszystkim tożsamości jednostki, wyznaczając kierunki jej działania i ich racjonalizację.

Przedstawiona refleksja jest próbą krytycznego podejścia do rozważań o motywacyjnej roli religii w życiu człowieka. Autorka stawia pytania o obszary, w których religia może pełnić funkcję demotywowującą, analizie poddając zjawisko katalizowania aktywności i zainteresowania jednostki, kwestie związane z religijnym systemem znaczeń oraz tożsamością religijną. Przedmiotem rozważań jest religijność polska, której specyfika wyznaczyła kierunek refleksji. Niniejsza refleksja ma charakter otwartego pola do dyskusji. Religijność w Polsce jest szczególna. Jej specyficzne cechy czynią ją bardziej odporną na procesy sekularyzacyjne mające miejsce w wielu państwach europejskich. Jednocześnie jest to religijność zróżnicowana wewnętrznie. Badania Agnieszki Turskiej-Kawy oraz Waldemara Wojtasika⁵⁴ dowodzą, że w Polsce funkcjonują trzy modele katolików: **fundamentalisci** (najbardziej kateryczni w swej wierze, opowiadają się za dominującą rolą religii katolickiej w przestrzeni społeczno-politycznej, narzucają swój światopogląd i dogmaty wiary), **inkluzjoniści** (reguły religii katolickiej są wyznacznikiem ich zachowania, ale jednocześnie wykazują wysoki poziom tolerancji względem jednostek kierujących się w swoim życiu kanonem innych reguł) oraz **kon-testatorzy** (to katolicy, którzy poszukują nowej przestrzeni instytucjonalnej dla religii katolickiej; nie negują jej zasad, jednak uważają, że pewne jej re-

52 E. CIUPAK: *Religia i religijność*. Warszawa, Iskry, 1982, s. 9–11.

53 W. ŚWIĄTKIEWICZ: *Rola religijności w procesie legitymizacji społecznego świata*. W: *Społeczny świat i jego legitymizacje*. Red. W. ŚWIĄTKIEWICZ. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1993, s. 25.

54 A. TURSKA-KAWA, W. WOJTASIK: *Diversity of Roman Catholics in Poland and Their Socio-institutional Preferences*. „Religio: Revue pro religionistiku” [w druku].

gulacje wyczerpały się wraz z postępowaniem cywilizacyjnym i wymagają adaptacji do nowych kontekstów społeczno-politycznych). Zróżnicowanie wewnętrzne wspólnoty katolickiej w Polsce ukazuje, że badania funkcji religii w kontekście mobilizacji społecznej obywateli powinny uwzględniać tę nie-spójność. Otwiera to interesujące pola badawcze, w szczególności dla analiz empirycznych.

Bibliografia

Opracowania zwarte

- Between States and Markets. The Voluntary Sector in Comparative Perspective.* Ed. R. WUTHNOW. Princeton, Princeton University Press, 1991.
- BOWEN K.: *Christians in a Secular World. The Canadian Experience.* Montreal, QE and Kingston, McGill-Queen's University Press, 2004.
- BURKE P.: *Kultura ludowa we wczesnonowoczesnej Europie.* Przeł. M. SZCZUBIAŁKA, R. PUCEK. Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009.
- CIUPAK E.: *Religia i religijność.* Warszawa, Iskry, 1982.
- CZEŚNIK M.: *Partycypacja wyborcza Polaków.* Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2009.
- DEAUX K., REID A., MIZRAHI K., COTTING D.: *Connecting the Person to the Social. The Functions of Social Identification.* W: *The Psychology of the Self.* Eds. T.R. TYLER, R.M. KRAMER, O.P. JOHN. Mahwah, New York, Lawrence Erlbaum, 1999.
- FRANKEN R.E.: *Psychologia motywacji.* Przeł. M. PRZYLIPIAK. Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005.
- GIDENGIL E., BLAIS A., NEVITTE N., NADEAU R.: *Citizens.* Vancouver, UBC Press, 2004.
- GREELEY A.: *The Catholic Imagination.* Berkeley, University of California Press, 2001.
- GREENBERG J., PYSZCZYNSKI T., SOLOMON S.: *The Casues and Consequences of a Need for Self-Esteem: A Terror Management Theory.* W: *Public Self and Public Self.* Ed. R.E. BAUMEISTER. New York, Springer-Verlag, 1986.
- KLAMUT R.: *Cel – czas – sens życia.* Lublin, Wydawnictwo Naukowe KUL, 2002.
- KROK D.: *Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychospołecznych.* Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009.
- KRYLOV A.N.: *Religioznaâ identičnost'. Individual'noe i kollektionoe samosoznanie v post-industrial'nom prostranstvie.* Moskwa, Izdatel'stvo Ikar, 2012.
- LEEGE D.C.: *Religion and Politics in Theoretical Perspective.* W: *Rediscovering the Religious Factor in American Politics.* Eds. D.C. LEEGE, L.A. KELLSTEDT. Armonk, New York, M.E. Sharpe, 1993.
- LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA M.: *Postawy inteligencji wobec religii. Studium socjologiczne.* Warszawa, IFiS PAN, 1991.
- LONG K., SPEARS R.: *The Self-Esteem Hypothesis Revisited. Differentiation and Disaffected.* W: *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life.* Eds. P.J. SPEARS, N. OAKES, S.A. ELLEMERS. Haslam Oxford, Basil Blackwell, 1997.

- MARIAŃSKI J.: *Kościół katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2013.
- MARIAŃSKI J.: *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*. Lublin, Towarzystwo Naukowe, 1998.
- MUSICK M.W., WILSON J.: *Volunteers. A Social Profile*. Indianapolis, Indiana University Press, 2008.
- NORRIS P., INGLEHART R.: *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- NUTTIN J.: *Theorie de la motivation humaine: du besoin au projet d'action*. Paris, Presses Universitaires de France, 1980.
- PAŁECHNY T.: *Socjologia tożsamości*. Kraków, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Oficyna Wydawnicza AFM, 2008.
- PUTNAM R.D.: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster, 2000.
- STAWROWSKI Z.: *Konserwatyzm a religia chrześcijańska*. W: *Religia i konserwatyzm: sprzymierzeńcy czy konkurenci?* Red. P. MAZURKIEWICZ, S. SOWIŃSKI. Wrocław, Wydawnictwo Ossolineum, 2004.
- ŚWIĄTKIEWICZ W.: *Rola religijności w procesie legitymizacji społecznego świata*. W: *Społeczny świat i jego legitymizacje*. Red. W. ŚWIĄTKIEWICZ. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1993.
- TAJFEL H.: *Human Groups and Social Categories. Studies in Social Psychology*. Cambridge, CUP Archive, 1981.
- TAJFEL H.: *Social Categorization, Social Identity and Social Comparison*. W: IDEM: *Differentiation between Social Groups*. London, Academic Press, 1978.
- TURNER J.C.: *Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group*. W: *Social Identity and Intergroup Relations*. Ed. H. TAJFEL. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- VERBA S., SCHLOZMAN K.L., BRADY H.E.: *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1995.
- WUTHENOW R.: *Mobilizing Civic Engagement. The Changing Impact of Religious Involvement*. W: *Civic Engagement in American Democracy*. Eds. T. SKOCPOL, M.P. FIORINA. Washington, Brookings/Russell Sage, 1999.

Czasopiśmiennictwo

- BOGUSZEWSKI R.: *(Nie)religijna moralność katolików w Polsce*. „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2014, Vol. 1 (57).
- BRUDEK P., CIUŁA G.: *Specyfika religijnego systemu znaczeń osób będących i niebędących członkami wspólnoty przymierza rodzin „Mamre”*. *Analiza badań własnych*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2016, t. 49, z. 1.
- FORD T.E., TONANDER G.R.: *The Role of Differentiation between Groups and Social Identity in Stereotype Formation*. „Social Psychology Quarterly” 1998, Vol. 61.
- GLÓD F.: *Rola religii w życiu człowieka w świetle wybranej literatury psychologicznej*. „Colloquium Salutis” 1970, nr 3.

- GREENBERG A.: *The Church and the Revitalization of Politics and the Community*. "Political Science Quarterly" 2000, Vol. 115.
- JONES-CORREA M.A., LEAL D.L.: *Political Participation. Does Religion Matter?* "Political Research Quarterly" 2001, Vol. 54.
- MCGREGOR I., REESHMA H., SO-JIN K.: *Can Ingroup Affirmation Relieve Outgroup Derogation*. "Journal of Experimental Social Psychology" 2008, Vol. 44.
- MILLER A., WATTENBERG M.: *Politics from the Pulpit*. "Public Opinion Quarterly" 1984, Vol. 48.
- PRUSOWSKI W.: *Najbardziej charakterystyczne cechy polskiej religijności – analiza pastoralna*. „Warszawskie Studia Pastoralne” 2009, nr 7.
- REED P., SELBEE K.: *Distinguishing Characteristics of Active Volunteers in Canada*. "Non-profit and Voluntary Sector Quarterly" 2000, Vol. 29 (4).
- SCHEUFELE D.A., NISBET M.C., BROSSARD D.: *Pathways to Political Participation? Religion, Communication Contexts, and Mass Media*. "International Journal of Public Opinion Research" 2003, Vol. 15, No. 3.
- SMIDT C.: *Religion and Civic Engagement. A Comparative Analysis*. "Annals of the American Academy of Political and Social Sciences" 1999, Vol. 565.
- SWIENKO H.: *Źródła i funkcje religii*. „Euchamer – Przegląd Religioznawczy” 1986, nr 3–4.
- TURSKA-KAWA A., WOJTASIK W.: *"Directiveness" as a Predictor of Religious Attitudes*. "Polish Sociological Review" 2017, Vol. 2 (198).
- TURSKA-KAWA A., WOJTASIK W.: *Diversity of Roman Catholics in Poland and Their Socio-institutional Preferences*. „Religio: Revue pro religionistiku” [w druku].
- TURSKA-KAWA A., WOJTASIK W.: *Religiosity and Electoral Participation: The Case of Poland*. "Studia Methodologica" 2014, No. 38.
- USLANER E.C.: *Producing and consuming trust*. "Political Science Quarterly" 2000, Vol. 115.
- WNUK M., MARCINKOWSKI J.T.: *Psychologiczne funkcje religii*. „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2012, Vol. 93 (1).
- WOJTASIK W.: *Functions of Elections in Democratic Systems*. "Political Preferences" 2013, No. 4.
- WUTHNOW R.: *Overcoming Status Distinctions? Religious Involvement, Social Class, Race and Ethnicity in Friendship Patterns*. "Sociology of Religion" 2003, Vol. 64 (4).
- ZALESKI Z.: *Motywacyjna funkcja celów stawianych na okresy o różnej długości*. „Przegląd Psychologiczny” 1986, t. 29, nr 4.

Źródła internetowe

- Kanon wiary Polaków*. Warszawa, [Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej], 2015. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_029_15.PDF [data dostępu: 20.04.2017].
- Społeczne postawy wobec wyznawców różnych religii*. Warszawa, [Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej], 2012. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_130_12.PDF [data dostępu: 15.03.2017].
- O religii i religijności. Z Andrzejem Wójtowiczem rozmawia Malwina Piekarska*. http://www.is.uw.edu.pl/wp-content/uploads/o8_Wojtowicz.pdf [data dostępu: 10.04.2017].

AGNIESZKA TURSKA-KAWA

Demotivating Aspects of Religiousness in Poland Considerations in the Context of Social and Political Activity of Citizens

ABSTRACT: The directions of analysis of the relationship between religiousness and the activity of citizens are outlined by two research paths. On the one hand, it is a mobilising role, strengthening citizens' competences and increasing citizens' sense of responsibility. On the other hand, religiousness can play a role that is demotivating and mitigating the socio-political involvement of the individual, which is the subject of this article. The analysis concerns three fundamental areas. The first is the catalyzing of social activity by a religious group, which closes the individual to activities not directly related to religion. The second is the specific system of meanings generated by the religious sphere, which makes it less pragmatic and less activating. The third area of consideration is the category of religious identity, whose power subordinates other identities accepted by an individual during his or her life, eliminating the activity within their frames.

KEY WORDS: functions of religion, religiousness in Poland, civic activity